

**Бориченко Катерина Валеріївна,
аспірантка кафедри трудового права та
права соціального забезпечення
Національного університету
«Одеська юридична академія»**

ГРОШОВІ ВИПЛАТИ ЯК ВИД СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СІМЕЙ З ДІТЬМИ

Статтею 46 Конституції України передбачено, що пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги у випадку, коли вони є єдиним джерелом існування, мають надаватися у розмірі не нижчому за прожитковий мінімум, встановлений законом. У зазначеній статті, фактично йдеться про основні види соціального захисту громадян України, хоча термін «види соціального захисту», ані в Конституції України, ані в інших законодавчих актах не використовується, а існує лише в теорії права соціального забезпечення і частіше за все визначається як конкретні матеріальні блага, які надаються особі в рамках певної організаційно-правової форми соціального захисту.

Позиції науковців щодо переліку видів соціального захисту населення досить різняться. Найширший перелік таких видів надала Н.Б. Болотіна, яка запропонувала включати до нього грошові виплати, натуральну допомогу, пільги, субсидії, медичну допомогу, забезпечення лікарськими засобами, іншими виробами медичного призначення, технічними засобами реабілітації, технічними засобами пересування, а також соціальне обслуговування.

Для соціального захисту сімей з дітьми характерні не всі види соціального захисту, передбачені теорією права соціального забезпечення. Аналіз нормативно-правових актів та позицій науковців у цій сфері дозволяє дійти висновку, що до видів соціального захисту сімей з дітьми відносяться грошові виплати; натуральна допомога; соціальне обслуговування; забезпечення пільгами; надання медичної допомоги.

Грошові виплати – це один з основних видів соціального захисту сімей з дітьми, чие матеріальне становище у зв'язку з народженням та утриманням

дитини є нижчим межі забезпеченості. Вони є важливою гарантією держави реалізації сім'ями, які виховують дітей, права на соціальний захист.

Але для визначення поняття грошових виплат як виду соціального захисту сімей з дітьми, перш за все, необхідно виділити суттєві правові ознаки зазначеної категорії, які відрізняють її від інших видів соціального захисту.

Такими характеристиками і особливостями грошових виплат у системі соціального захисту сімей з дітьми, на нашу думку є, по-перше, мета їх надання. Такі допомоги надаються для заміни втраченого заробітку з поважної причини, для покриття додаткових витрат і з метою надання засобів до існування, якщо таких немає.

Варто зазначити, що в 90-х роках ХХ століття в теорії права соціального забезпечення з'явилося поняття «компенсаційні виплати», метою надання яких визнається необхідність відшкодування втраченого з поважних причин заробітку.

Виділення категорії компенсаційних виплат у праві соціального забезпечення було пов'язано з необхідністю подолання негативних наслідків переходу до ринкової економіки, що неминуче потягло за собою зниження рівня доходів населення та викликало необхідність вжиття державою додаткових заходів соціального захисту. Але через відсутність законодавчого закріплення нормативного визначення поняття компенсаційних виплат у праві соціального забезпечення, позиції науковців щодо правової природи цих виплат кардинально розділились. Одні теоретики права ототожнюють їх з соціальними допомогам, а інші виділяють як окремий вид соціального захисту.

На думку Н.Л. Смирнової, компенсаційні виплати мають багато спільного з соціальними допомогам, зокрема, вони обмежені часовими рамками, призначаються у випадку настання соціальних ризиків, мають аліментарний характер. Відмінністю компенсаційних виплат від соціальних допомог є мета їх надання – відшкодування (повне або часткове) втраченого заробітку в період відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами, по догляду за дитиною до досягнення нею трьох років, в період догляду за хворою дитиною та ін.

Як зазначає Т.С. Гусева, для того, щоб компенсаційні виплати не розчинилися в системі соціальних допомог та закріпили свій статус окремого

виду соціального захисту, законодавцю необхідно враховувати та розвивати особливу правову природу цих виплат, як ефективного механізму поновлення майнового стану особи, що існував до моменту настання соціального ризику.

Однак, визнаючи обґрунтованість теоретичних напрацювань вітчизняних та зарубіжних учених у сфері доцільності виділення компенсаційних виплат як самостійного виду соціального захисту населення, на нашу думку, в Україні на сучасному етапі її розвитку, такі виплати не можна вважати окремим видом соціального захисту сімей з дітьми. Зокрема, це пов'язано з рівнем законотворчої діяльності у цій сфері, оскільки жоден нормативно-правовий акт, який визначає порядок обчислення та виплати соціальних допомог сім'ям з дітьми не містить розподілу грошових виплат на компенсаційні та соціальні допомоги.

По-друге, особливістю грошових виплат як виду соціального захисту сімей з дітьми також є порядок їх фінансування, який відрізняється залежно від ступеню централізації грошових виплат сім'ям з дітьми.

Російські вчені М.Л. Захаров і Е.Г. Тучкова залежно від ступеню централізації виділяють централізовані форми соціального захисту, регіональні, місцеві і локальні, а також відповідні види соціального захисту, що здійснюються в рамках зазначених форм.

Запропоновану класифікацію можна також застосувати і в українській правовій реальності, але з деякою адаптацією. Так, форми соціального захисту сімей з дітьми також можна розділити на централізовані, місцеві та локальні (недержавні). Відповідно і грошові виплати можуть здійснюватись на загальнодержавному рівні, місцевому та локальному (недержавному).

Для загальнодержавних грошових виплат характерним є те, що їх фінансування, як правило, здійснюється на основі субвенцій з державного бюджету до місцевих бюджетів, та передбачено нормами національного законодавства.

Особливістю місцевих і локальних грошових виплат як виду соціального захисту сімей з дітьми є їх додатковий характер. Вони реалізуються на рівні окремих адміністративно-територіальних одиниць, підприємств, установ, організацій, через приватну ініціативу. Суб'єкти здійснення таких грошових

виплат самостійно вирішують питання акумуляції коштів, кола осіб, яким будуть надаватися грошові виплати в рамках соціального захисту сімей з дітьми, їх розмір.

Заслугує на увагу досвід призначення та виплати грошових допомог у місті Львові. Соціальна політика цього міста максимально наближена до індивідуальних потреб дітей міста та їх сімей. Так, для підвищення рівня соціальної захищеності багатодітних родин управління соціального захисту Львівської міської ради ініціювало створення і кілька років виплачує за рахунок коштів місцевого бюджету три види допомог. Це одноразова матеріальна допомога багатодітним сім'ям, які мають на утриманні четверо і більше дітей, яка відповідно до Рішення Львівської міської ради № 1347 від 08.10.2010 р. виплачується багатодітним сім'ям, що відповідають встановленим вимогам у розмірі 1000 грн. раз на рік, одноразова допомога малозабезпеченим сім'ям, які мають на утриманні шестеро і більше дітей віком до 18 років, для їхнього відпочинку або оздоровлення у розмірі 7 500 грн., а також щомісячна допомога сім'ям, у яких одночасно народилось троє і більше дітей, яка виплачується у розмірі 500 грн. на період призначення допомоги, але не більше двох років.

Третьою особливістю грошових виплат як виду соціального захисту сімей з дітьми є їх аліментарний характер, яким, на думку Р.І. Іванової, є спосіб надання соціального забезпечення на справедливій основі в обсязі нормального рівня життєвого стандарту, безоплатно, безеквівалентно, а не в порядку відповідних дій за нову зустрічну працю, без застосування договірних засад.

По-четверте, ознакою грошових виплат у рамках загальнодержавного соціального захисту сімей з дітьми є їх тісний зв'язок з розміром прожиткового мінімуму або рівнем його забезпечення, так як саме ці величини використовуються при розрахунках розмірів «сімейних допомог».

Періодичність та тривалість виплати грошових допомог також відрізняють їх від інших видів соціального захисту сімей з дітьми. Так, більшість вчених погоджуються, що всі соціальні допомоги поділяються на одноразові та періодичні, не є виключенням і державна допомога сім'ям з дітьми. Прикладом одноразової допомоги сім'ям з дітьми може бути виплата допомоги при

народженні дитини відповідно до Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», періодичної – виплата державної соціальної допомоги на дитину-інваліда, яка відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам» виплачується до досягнення дитиною 18 років.

Тривалість грошових виплати сім'ям з дітьми також є її характерною особливістю, у більшості випадків термін виплати таких допомог обмежений віком дитини. Але законодавством передбачені також допомоги з чітко встановленим терміном виплати, так державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям призначається строком на шість місяців відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям».

Таким чином, грошові виплати в рамках централізованого соціального захисту сімей з дітьми– це вид соціального захисту, який представляє собою гарантовані державою одноразові або періодичні виплати у грошовій формі соціально-аліментарного характеру, що фінансуються за рахунок державного бюджету та надаються на безеквівалентній та безоплатній основі з надання додаткових засобів до існування чи компенсації втраченого через народження і утримання дитини заробітку.